

A-52799

Eesti Arheoloogiaseltsi Teated 1992 (2)

Reports of the Estonian Archaeological Society 1992 (2)

STILUS

2

Toimetajad: Lembit Jaanits ja Valter Lang

Eesti Arheoloogiaselts

Tallinn 1992

Koostaja: Valter Lang
Kaane-kujundus: Priit Herodes
Makett: a/s "Hump"

Toimetuse: Rüütli 6, Tallinn EE 0101, Eesti
tel.: 440 716

© 1992 Eesti Arheoloogiaselts

2
TARTU ÜLIKOOL
RAAMATUKOGU

190579

ARHIIVKOGU

Ain Lavi

EASI TUTVUMISREISIDEST ARHEOLOOGILISTELE VÄL-JAKAEVAMISTELE 1990 - 1991

Seltsitöö teatav vaibumine suveperioodil on vist omane paljudele ühendustele. Ka meie seltsis siirduvad tegevarheoloogid suvel välitöödele, maal elavat muinsuskaitse aktiivi seob kiire heinaaeg jt. maatööd. Samal ajal pakub suvine kaevamisperiood võimaluse tutvuda meie muististe uurimisega ja seda mitte kuulduste või paremal juhul ettekannete vahendusel, vaid otseselt, nii-öelda ehedal kujul. Seetõttu oleme püüdnud kõigile takistavatele asjaoludele vaatamata juba teist aastat korraldada kolmepäevaseid reise kaevamistega tutvumiseks. Sobivaim aeg selleks on olnud juuli lõpp, kui uurimisobjektidel on tööd juba mõni nädal kestnud ja huvipakkuvat uudistamisainet rohkem nähtavale tulnud.

1990. aasta ringreis piirdus Mandri-Eesti objektidega. Teinud tutvust T. Ausi juhendatud töödega Tallinnas Harju tn. varemete väljal, tegime väikese ringi pealinna ümbruses. EASI muististe korrastamisrühm oli jõudnud teha juba suure töö Iru linnamäe võsast puhastamisel ja sõjaaegsete kaitsekraavide täitmisel. Kuigi Viimsi tarandkalme oli tugevasti lõhutud, õnnestus V. Langil siin välja puhastada üsnagi huvitavad konstruktsioonid. Heideti ka pilk Tallinn - Tartu mnt. Jüri teedesõlme kõrvale rajatavale tulevasele arheoloogilisele ekspositsioonile. Nimelt rekonstrueeritakse siin osa hoonealustest, ahjuvaredest jms., mis avastati Lehmja asulakoha suurtel päästekaevamistel 1985-1990.

Kuna enamikku järgnevaid objekte külastati mõlemal aastal, käsitleme neid seoses 1991. aasta ülevaatega. Nimelt seati teisel aastal eesmärgiks vaadata juba kõiki uuritavaid paiku, ka Saaremaal olevaid. Seda enam, et EAS sai küllakutse V. Lõugaselt, kes tähistas sel aastal oma Saaremaa uurimiste 30. aastapäeva. Heitnud pilgu Tallinnas "Olümpia" hotelli ees käivatele Härjapea asula uurimistele, võetigi suund läände (tahv. XIV).

Haapsalu vanalinna alal käivad üsna mahukad päästekaevamised juba mitmendat aastat. Järjekordse objektina oli ekspeditsiooni

juhatajal A. Pärnal käsil tulevase hotelli ehitusala läbiuurimine. Kuigi võrreldes Jaani tn. 4 kaevandiga oli kultuurkiht siin, merele lähemal, juba märgatavalt õhem, paljandus siiski rohkesti 15.-17. sajandi ehitiste, sh. küttekollete jäänuseid. Mõningal määral on kaevamisi läbi viidud ka piiskopilossi alal.

Kui teha juttu Läänemaa arheoloogiast, tuleb paljudele juba paari aastakümne jooksul esimesena meelde kindlasti M. Mandel. Tema viimaste aastate uurimisobjektiks on kujunenud Lihula vana keskpunkt - kivilinnus, mille alal võib oletada jälgi ka eestlaste muinakantsist. Viimane pole ju lihtsalt üks Eesti realinnustest, vaid omab meie jaoks erilist tähendust, kui pidada silmas Henriku Liivimaa kroonikas 1220 mainitud saarlaste edu Rootsi vallutusretke tagasitõrjumisel. Oli meeldiv tõdeda, et lossi väravakoha alal olid kaevamised silmnähtavalt edenenud. Kuna üsna halva kvaliteediga paest lossimüürid olid väga lagunemisohtlikud, tuli 1991. aasta suvel asuda väljakaevatud müüriilõikude konserveerimisele. Paljudes kohtades tähendas see küll päris uue müüri ehitamist, mille jaoks paas toodi Haapsalust. Seespool müüri olid käimas lossikabeli väljakaevamised. On kindel, et Lihulast saab pärast nende uurimis- ja konserveerimistööde lõpetamist kõigiti huvipakkuv vaatamisväärsus.

Kuna meie buss Virtsus praamile ei mahtunud, kujunes Saaremaale jõudmine mitmele meist õige seiklusrohkeks. Põide ekspeditsiooni lahke vastuvõtt pani aga unustama kõik reisivaevad. Põide maalinn, kui üks võimsamaid Saaremaal, oli paljudele tuttav juba varasemast ajast. Nüüd avanes võimalus jälgida muinakantsi õuel väljapuhastatud konstruktsioone (tahv. XV). Erilist tähelepanu äratasid paari juba suures osas väljapuhastatud kerisahju vared. Uuritud oli natuke ka maalinna väravakoha ees paiknevat asulakohta (muide, ainuke sellelaadne muistis Saaremaal) ja ühte läheduses asuvat kivilalmet. Uurimistööde üheks eesmärgiks ongi jälgida, kuivõrd on Põide muinasaja lõpu tüsedal kultuurkihi all säilinud jälgi varasematest, sh. ajaarvamise vahetusse kuuluvaist asustusjäreldustest.

Väärtusliku arheoloogiamälestisena sai Pärnu vanalinn konkreetsemalt tuntuks alles 1990. aastal, kui Ü. Tamla juhtimisel uuriti Munga tn. alal läbi üle 500 m suurune paksu kultuurkihiga kaevand. 1991 kujunes Pärnu vanalinn juba kohaks, kus arheoloogiliste pääste-kaevamiste maht oli Eesti suurim. Lisaks Munga tn. kaevandi laiendamisele kaevati veel kolme objekti. Vastse Pärnu linnaarheoloogi A. Vunki esimeseks iseseisvalt uuritud objektiks oli tulevase Ehi-

tusameti hoone ala Uus tn. 5. Ligi 400 m² kaevandis oli niiske kultuurkiht hästi säilitanud orgaanilise materjali, sh. puithoonete ja tänavasillutiste palke, nahkesemete jäänuseid ja palju muud. S. Udami kaevandis Hospidali tn. 4 oli jõutud enam kui 4 m sügavuseni. Tulevase Inseneride Maja laiendi ehitusalal tuli üsna selgelt nähtavale keskaegse Pärnu idapoolse linnamüüri alus, mille sisekülje vastu oli hiljem, arvatavasti 16. sajandil, ehitatud mitu kivihoonet. Avastati ka jälgi kunagi siin asunud Karja väravast. Töid selles kaevandis juhatas noor kolleeg A. Ollerma.

Tähelepanu on äratanud ka Pärnus tehtud allveearheoloogilised tööd. Jahtklubi sadama alal tõsteti jõepõhjast päris kalda lähedalt üles arvatava keskaegse koge jäänused. Laevasäilmete konserveerimiseks ehitas firma "Agu" omaette konserveerimislabori, kus K. Käsi juhendamisel tegeldakse ka Pärnu vanalinna kaevandeist avastatud puidust leiumaterjaliga.

Kui majanduslik surutis on mujal Eestis päästekaevamiste mahtu oluliselt vähendanud (eriti tuntav on see Tallinnas ja Tartus), siis Pärnus näib jõukaid tellijaid veel jätkuvat. Lisaks mõne 1991. aasta objekti lõpetamisele seisavad järgmise aasta tööplaanis päästekaavamised tulevase maksuameti ja raamatukogu laienduse ehitusaladel. Tüseda leiduderohke kultuurikihi uurimine suurtel pindadel on toonud meie arheoloogiavaramusse vägagi rikkaliku leiumaterjali. Näib, et Pärnust kujuneb üsna pea Tartule selles osas tõsiselt võetav konkurent.

Mõnevõrra väiksemas ulatuses, põhimiselt soojustrasside alal, on H. Valk juba mitmel aastal uurinud keskaegset kultuurkihti Viljandis. Kuigi kaevatav ala on jäänud suhteliselt väikeseks, on trasside kaudu saadud läbilõige ulatusliku pindalaga kultuurikihist kunagise frantsisklaste kloostri territooriumist vanalinnani. Need andmed on ühtlasi väärtuslik lähtematerjal tulevaste kaevamiste mahu ja kultuurikihi iseloomu eelnevaks hindamiseks.

Kui 1990. aasta ringsõidul võis Tartus uudistada õige mitut kaevamist (mainitagu kasvõi Jaani kiriku kooriosa, samuti nn. Wernerikvartalit), siis järgmisel aastal olid suuremateks objektideks jäänud M. Auna kaevand tulevase Postimaja alal ja A. Mäesalu uurimised Botaanikaaias. Kuna kaevamiste juhatajad olid ära, jagas olulisemat infot lahkelt V. Trummal. Botaanikaaias kaevandi dominandiks oli kahtlemata võimas linnamüüri lõik koos sillutatud kaitsekäigu ja kuni

13. sajandisse dateeritava tellishoone põhjaga. Suurt huvi pakkusid kivilinnakihi all lasuvad puitehitistejäänused, kus leiti rohkesti varasemat keraamikat.

Keskaja kaevamisel on suurt tööd tehtud ka Rakvere Kultuurimaja ehitusplatsi alal, kus T. Ausi ja E. Nuudi juhatusel oli välja puhastatud rohkesti keskaegsete kiviehitiste jäänuseid. 1991. aastal oli neid kohati hakatud ka juba konserveerima.

Siksali ekspeditsioon on EASile pakkunud öömaja mõlema aasta ringsõidul ning see kaunis ja külalislahke paik on jättnud kõige paremad mälestused. Kuigi Siksali kalmistut on uuritud juba üle 10 aasta, oli S. Laulul ja J. Peetsil ka seekord võimalik demonstreerida üllatavaid avastusi. Kui 1990. aastal oli selline arvatava surnumaja põhi, siis järgmisel aastal avastatud efektsed, rohkete leidudega matused panid ahhetama ka paljunäinud kolleegid.

Meenutades ja hinnates kahe aasta ringsõitudel nähtut, tuleks seda ettevõtmist lugeda igati kasulikuks. Oleks ka üsna kummaline, kui me oma väikese maa kaevamistest saaksime teada vaid trükisõna vahendusel. Paraku on osavõtjaid EASi senistest tutvumissõitudest olnud küllaltki vähe, mis praeguste, lausa plahvatuslikult suurenevate transpordikulude juures seab selle traditsiooni jätkamise küsimärgi alla. EASi tänu kuulub siinjuures EV Kultuuriministeeriumile ja J. Kornavile, kes on leidnud võimalusi meie ringsõite mõlemal aastal rahaliselt toetada.

Laekunud 28. jaanuaril 1992.

Ain Lavi

Die Umschautreisen auf den archäologischen Forschungsobjekten in Estland

Seit zwei Jahren veranstaltet die Estnische Archäologische Gesellschaft Umschautreisen, um einen kurzen Überblick über die archäologischen Feldarbeiten in Estland zu geben. Die Reiserouten umfassen die Forschungen sowohl in den Landkreisen - Tarandgrab in Viimsi, Gräberfeld in Siksali, Burg in Lihula, Burgberg und Siedlungsplatz von Pöide, als auch in den Städten - mittelalterliche Kulturschichten in Tallinn, Tartu, Haapsalu, Pärnu, Viljandi und Rakvere. Das unmittelbare Kennenlernen von den Arbeitsetappen auf den konkreten Untersuchungsobjekten ermöglicht eine interessante Übersicht über die Forschungsprobleme.



**Tahv. XIV. EASi ekskursioon on maabunud Kuivastu sadamas. Ees
seisab retk Põide kaevamistele. E. Väljali foto.**



Tahv. XV. Pilk kaevandile Pöide maalinnas. Autori foto.